

Panjizoda Hurriyatxon Ziyod qizi Zoxiriy,
*“Oila va xotin-qizlar” ilmiy-tadqiqot
 instituti tayanch doktoranti*
 e-mail: panjizoda.xurriyatxon@gmail.com

OILAVIY HAYOTDAGI ZO‘RAVONLIKNING SOTSIOLOGIK TAHLILI

Annotatsiya. Maqolada oiladagi zo‘ravonlik muammosi, uning sabablari, tazyiq va zo‘ravonlikka uchragan ayollarni qo‘llab-quvvatlash, ularning huquq va manfaatlarini himoya qilish masalasi hamda xorijiy tajriba o‘rganilgan.

Tayanch tushunchalar: zo‘ravonlik, tazyiq, oiladagi zo‘ravonlik, ayollar, oila, jismoniy zo‘ravonlik, psixologik zo‘ravonlik, og‘zaki tajovuz, xotin-qizlarni qo‘llab-quvvatlash, muammoli vaziyat.

Аннотация. В статье затрагиваются такие вопросы, как проблема домашнего насилия, его причины, поддержка женщин, подвергшихся притеснению и насилию, защита их прав и интересов, а также зарубежный опыт.

Ключевые слова: насилие, домогательства, домашнее насилие, женщины, семья, физическое насилие, психологическое насилие, вербальная агрессия, поддержка женщин, проблемная ситуация.

Annotation. The article raises such issues as the problem of domestic violence, its causes, support for women who have been subject of harassment and violence, protection of their rights and interests, as well as foreign experience.

Keywords: violence, harassment, domestic violence, women, family, physical violence, psychological violence, verbal aggression, support for women, problem situation.

Kirish. Oiladagi tazyiq va zo‘ravonlik muammosi har qanday mamlakatda, har qanday jamiyatda mavjud bo‘lib, uning ko‘lami global tus olmoqda. Tarqalish darajasi, oilaviy zo‘ravonlik va suiiste‘mol qilish turlari mintaqaga qarab farq qilishi mumkin, muammoni o‘rganish darajasi va bu haqida xabardorlik darajasi ham hamma joyda bir-biridan farq qiladi. Biroq oiladagi zo‘ravonlik va suiiste‘mollik xalqaro muhokama mavzusi ekaniga shubha yo‘q. Shu munosabat bilan, turli mamlakatlar o‘rtasidagi hamkorlik va axborot almashinuvi oiladagi zo‘ravonlikka qarshi muvaffaqiyatli kurashning zarur elementlaridan biriga aylanmoqda.

Oilaviy munosabatlar kontekstida “tazyiq” va “zo‘ravonlik” tushunchalari mashhur amerikalik

sotsiologlar **Richard Gells** va **Myurreyning** ta’kidlashicha, oiladagi zo‘ravonlik sevgidan ko‘ra ko‘proq tarqalgan va odatiy holdir. Xo‘sh, zo‘ravonlik nima? Afsuski, konsepsiyaning ta’riflari ushbu sohani o‘rganayotgan olimlar bilan deyarli bir xil. Buning sababi shundaki, ushbu muammo bilan shug‘ullanadigan har bir toifadagi odamlar zo‘ravonlik nima ekanligi to‘g‘risida o‘z nuqtayi nazariga ega. Shafqatsiz turmush o‘rtog‘i uchun bu uning qurboni uchun butunlay boshqa narsa, ijtimoiy ishchilar va politsiya uchun uchinchi, do‘stlar, qo‘shnilar va shunchaki tashqi kuzatuvchilar uchun esa umuman boshqacha narsa ekanini anglatadi. Bundan tashqari, zo‘ravonlik deb atash mumkin bo‘lgan ushbu tushuncha millat, madaniyat, urf-odatlar va dinga qarab farq qiladi.

Asosiy qism. Oiladagi zoʻravonlik. Ushbu “ijtimoiy yara” har bir mamlakatda, har qanday jamiyatda mavjud. Muammoning koʻlami shu darajada globalki, uydagi terror qurbonlari shunchalik koʻpki, dunyo hamjamiyati nihoyat koʻp asrlik uyqudan uygʻongandek ushbu zoʻravonlik muammosini endi oʻrgana boshladi. Soʻnggi ikki-uch oʻn yillikda dunyoning koʻplab rivojlangan mamlakatlarida mazkur masala boʻyicha maʼlumot toʻplash, sotsiologik soʻrov usullarini ishlab chiqish, tegishli qarorlar va qonunlarni qabul qilish, qurbonlar uchun boshpana va xavfsizlik uylarini ochish kabi ishlarda katta yutuqlarga erishildi. Bu sotsial masalani oʻrganish bugungi kunda ham davom etmoqda. Ushbu muammoni hal qilish koʻplab mamlakatlar va xalqaro tashkilotlarning psixologlari, sotsiologlari, qonun chiqaruvchilari va tartib qoʻriqchilari tomonidan amalga oshirilmoqda.

Ammo bugungi kunda jismoniy zoʻravonlik, ogʻzaki tajovuz, oila aʼzolari oʻrtasidagi qoʻpollik va zoʻravonlik, bolalarni haqorat qilish, turmush oʻrtogʻini kaltaklash va oʻldirish holatlari har qachongidan ham koʻpaydi. Oiladagi tazyiq va zoʻravonlik muammosini qoʻshimcha oʻrganish, yuqorida aytib oʻtilgan mualliflar bilan bir qatorda, sotsiologlar **Rassel** va **Rebekka Dobash**, tarixchi **Lloyd Demaus**, tibbiyot xodimi **Semyuel Radbill**, tarixchi va sotsiolog **Syu Xaynemann**, er-xotin sotsiologlar **Ralf** va **Maureen Larossa** va boshqalar tomonidan keng qamrovda oʻrganildi. Ushbu mutaxassislarning barchasi oilaviy zoʻravonlikni oʻrganishning eng qiziqarli yoʻnalishlarini tanlagan holda muammoni oʻrganishning turli usullaridan foydalandilar. Ular oʻz oldilariga turli xil vazifalarni qoʻyishgach, ularning ushbu muammo yuzasidan boʻlgan yondashuvlari tubdan farq qildi. Oiladagi tazyiq va zoʻravonlikni oʻrganishning turli yoʻnalishlari oiladagi bolalar sonining oiladagi nizolarning chastotasi va intensivligiga taʼsirini oʻrganish, stressning oiladagi zoʻravonlik ehtimoliga taʼsirini oʻrganish, oilaviy zoʻravonlikka moyil boʻlgan odamlarning psixologik portretlarini ishlab chiqish va boshqa koʻplab sohalarni oʻz ichiga oladi.

1976-yilda yuqorida nomlari keltirilgan Amerika sotsiologiya fanlari korifeylari **R. Geller**, **M. Straus** va **S. Shtaynmetz** “Amerika oilasidagi zoʻravonlikni birinchi milliy sotsiologik oʻrganish”ni oʻtkazdilar. Tadqiqot-soʻrovnoma 46 million amerikalik oiladan iborat umumiy aholi

vakili boʻlgan 2143 oila oʻrtasida oʻtkazilgan boʻlib, uning maqsadi quyidagilardan iborat edi:

Birinchidan, Amerika oilasida zoʻravonlik tarqalish darajasini oʻlchash, “oilaviy zoʻravonlik” tushunchasining kengligini aniqlash, oilaviy zoʻravonlik xavfi ostida boʻlgan odamlar toifalarini oʻrganish, zoʻravonlikning kuchayishiga olib keladigan omillarni aniqlash, shuningdek, respondentlarning oʻzlari “oilaviy zoʻravonlik” tushunchasiga nima deb taʼrif berishini aniqlash.

Ikkinchidan, qaysi irqilar oilaviy zoʻravonlikka eng koʻp va eng kam moyil ekanligi aniqlandi. Afro-amerikaliklar, amerikalik hindular va Alyaska xalqlari barcha irqiy ozchiliklarning eng yuqori oilaviy zoʻravonligiga ega, osiyoliklar va Tinch okeani orollaridan kelganlarda esa bu koʻrsatkichlar pastroq.

Uchinchidan, barcha ayollar oʻzlarining xohishlariga qarshi qoʻyilgan jinsiy aloqa, er-xotinning zoʻrlashi ekanligini anglamasliklari aniqlandi. Bu shuni anglatadiki, yaqin vaqtgacha oʻtkazilgan sotsiologik soʻrovlarga koʻra, oilada jinsiy zoʻravonlik haqida savollar berilganda, notoʻgʻri maʼlumotlar oliongan, chunki respondentlar ushbu turdagi zoʻravonlik nimani anglatishini bilishmagan.

Zoʻravonlikning eng tan olingan va umumeʼtirof etilgan taʼrifi uni boshqa odamga jismoniy ogʻriq yoki jismoniy zarar yetkazish niyatida qilingan harakat deb tushuniladi. Bu holda “jismoniy ogʻriq” “yengil ogʻriq”dan tortib, oʻldirishgacha boʻlishi mumkin. “Jismoniy ogʻriqni keltirib chiqarish niyati” bolaning xavfsizligi va farovonligi uchun tashvishlanishdan kelib chiqishi mumkin (masalan, onasi yoʻlda yugurib chiqqan bolani urganida) va jabrlanuvchining oʻldirilishiga olib keladigan shiddatli dushmanlikkacha boʻlgan barcha his-tuygʻularni boshdan kechirishi mumkin. Bu oilaviy zoʻravonlik haqida ekanligini hisobga olsak, bu taʼrifga qoʻshimcha qilish mumkinki, bu oila aʼzosining, qarindoshining, xonadoshining yoki tajovuzkorning farzandi boʻlgan shaxsning hozirgi, oʻtmishi yoki kelajagiga nisbatan qilingan zoʻravonlik harakatidir.

Nega biz zoʻravonlik taʼrifini faqat jismoniy namoyishlar bilan cheklaymiz? Maʼlumki, oila aʼzolari bir-biriga zarar yetkazishi mumkin boʻlgan koʻplab usullar mavjud. Ular orasida beparvolikning barcha turlari, hissiy shafqatsizlik,

ogʻzaki tajovuz, jinsiy zoʻravonlik mavjud. Ammo nazariya va amaliyotda jismoniy oilaviy zoʻravonlik harakatlarini boshqa zararli, majburiy, ammo jismoniy ogʻriq keltirmaydigan harakatlardan ajratish juda muhimdir. Albatta, jismoniy zoʻravonlik yomon niyat kabi boshqa zararli harakatlar bilan umumiy xususiyatlarga ega, ammo bu odamlarga zarar yetkazishning boshqa usullaridan sifat jihatidan farq qiladi.

“Suiisteʼmol qilish” tushunchasining taʼrifi bilan vaziyat va taxminan bir xil. Oxirgi oʻn yillar davomida olimlar bu atama nimani oʻz ichiga olishi haqida bahslashmoqdalar. Zoʻravonlik har doim jabrlanuvchiga jismoniy shikast yetkazishni anglatadimi? Bu har doim qasddan qilingan harakatmi? Bu tushuncha hissiy va ruhiy bezorilik, jinsiy aloqada boʻlishga majburlash, bolalarga beparvolik bilan munosabatda boʻlishni oʻz ichiga oladimi?

Amerikalik oilada suiisteʼmol qilishning sabablari va oqibatlarini oʻrganishda taniqli amerikalik sotsiologlar **Richard Gelle** va **Myurrey Straus** taʼkidlashicha, suiisteʼmol qilishning qabul qilinadigan va qabul qilingan taʼrifi hech qachon ilmiy va klinik atama boʻlmaganligi, yaʼni siyosiy tushuncha boʻlgani uchun ham topilmaydi.

Rossiya tajribasiga koʻra, huquqni muhofaza qilish organlari faqat zoʻravonlik qilganni javobgarlikka tortish huquqiga ega. Shuning uchun har uchinchi respondent politsiyaga murojaat qilish zarurligini aytdi. Shu bilan birga, tadqiqotlar shuni koʻrsatdiki, politsiya xodimlarining aralashuvi urning xotiniga va (yoki) yosh bolalarga nisbatan zoʻravonlik holatida eng koʻp talab qilinadi.

Biroq huquqni muhofaza qilish organlari vakillari bilan suhbatlardan maʼlum boʻlishicha, zoʻravonlik qurboni har doim ham samarali yordam ololmaydi. Masalan, respondentlardan biri, uchastka militsiyasi xodimi: “bu muammo jamiyatimiz uchun muhim, garchi oiladagi zoʻravonlik faktlariga koʻra, muomalalar juda kam uchraydi. Agar qaygʻu allaqachon oilaga kelib, jinoyat sodir etilgan boʻlsa, ular murojaat qilishadi... Men jinoiy ish qoʻzgʻashim kerak, ammo sogʻliq uchun jiddiy oqibatlar boʻlmasa, ishni sudga yetkazish qiyin. ...Biz erlar bilan profilaktik suhbat oʻtkazamiz, ularni mumkin boʻlgan oqibatlar bilan qoʻrqitamiz... Oʻzaro munosabatlar qanday davom etishini aytish qiyin... Menimcha, oiladagi zoʻravonlikning oldini

olishda eng samarali vosita bu jinoyat kodeksida zoʻravonlik uchun alohida moddalar ajratishdir” (33 yoshli erkak).

Militsiya zoʻravonlik doimiy ravishda sodir etiladigan oilaga har tomonlama yordam koʻrsatishni tashkil qilmasdan, unga taʼsir qilishning oʻziga xos usullaridan foydalanadi. Shu bilan birga, psixologik zoʻravonlik holatida huquqni muhofaza qilish organlariga murojaat qilish umuman foydasiz. Intervyuda militsiya xodimi vaziyatni quyidagicha bayon qildi: “oiladagi zoʻravonlik toʻgʻrisida ariza bilan fuqarolarning murojaatlari chastotasi haqida gapirish qiyin. Biz buni maxsus ustunga ajratmaymiz... Men, odatda, tajovuz qiluvchi va uning qurboni bilan profilaktik suhbat oʻtkazaman, agar jabrlanuvchi buni talab qilsa, jinoiy ish qoʻzgʻataman. Prokuratura va sud oiladagi zoʻravonlik qurbonlariga haqiqiy yordam koʻrsatishi mumkin. Menimcha, tizimli oilaviy zoʻravonlikning oldini olishning eng samarali vositasi bu taʼlim muassasalaridagi taʼlim dasturlari”dir (28 yoshli ayol, 6 yil huquq-tartibot organlarida ishlagan).

Maqolada koʻrsatilgan Amerika va Rossiya tajribasidan farqi oʻlaroq Kanada xotin-qizlarga boʻlgan oilaviy-maishiy zoʻravonlikka qarshi kurashish, zoʻravonlik qurboni boʻlgan xotin-qizlarni qoʻllab-quvvatlash boʻyicha bugungi kundagi eng yetakchi mamlakatlardan biri hisoblanadi, yaʼni Kanadada qatʼiy qonunlar bilan jazolar belgilab qoʻyilgan.

Barcha davlatlarda boʻlgani kabi Kanada davlatida ham tazyiq va zoʻravonlikka uchragan ayollar va ularning bolalarini himoya qilish bilan bogʻliq muammolar mavjud. Masalan, kuzatishlar shuni koʻrsatadiki, ayollar uchun boshpanalar va shelterlarga murojaat qiladigan oilaviy zoʻravonlik qurbonlarining 80 foizi rad javobini oladi. **2019-yilning noyabridagi** oʻrganishlar natijasiga koʻra, **bir kunda** oʻrtacha **620 nafar** tazyiq va zoʻravonlikka uchragan ayol va ularning farzandlari rad javobini olgan. Bu esa, oʻz navbatida, oyiga deyarli **19 000 ayolning** markazlarda joylasha olmasligini bildiradi. Bunga asosiy sabab mazkur boshpanalarda joy yetishmasligi hisoblanadi. Soʻnggi oʻn yilliklarda bunday boshpanalar juda kam qurilgan, murojaatlar va aholi soni esa ancha ortgan. Mavjud shelterlarga murojaat qilgan ayollar uchun doimiy va arzon uy-joylarning yetishmasligi, xodimlar daromadining kamligi, kadrlar

qo'nimsizligi va moliyalashtirishdagi muammolar asosiy kamchiliklar sifatida e'tirof etiladi.

2020/2021-moliyaviy yilida Kanadadagi 500 dan ortiq markaz va shelterlarga jami 43 729 nafar zo'ravonlik qurbonlari murojaat qilgan bo'lib, ularning 26 736 nafari yoki 61,1 foizini ayollar, 16 575 nafari yoki 37,9 foizini bolalar tashkil etgan. Murojaat qilgan ayollarning 12 foizdan ziyodining nogironligi borligi qayd etilgan. Aksariyat holatlarda ayollar va bolalarning shelterlarga murojaatlari ularning oilaviy, jinsiy, psixologik yoki moliyaviy zo'ravonlik va tazyiq holatiga duch kelgani bilan izohlanadi.

Kanadada tazyiq va zo'ravonlik bo'yicha qonunchilik tizimi mavjud, unga ko'ra, zo'ravonlikka qarshi kurashishning yaxlit huquqiy tizimi yaratilgan. Uning tarkibiga federal yoki shtat qonunlari va mahalliy hukumat dasturlari kirib, Kanada parlamenti tomonidan 1892-yilda qabul qilingan. Jinoyat kodeksiga ko'ra, nomusga tegish (151-152-moddalar), jinsiy ekspluatatsiya (153-moddalar), intim mazmundagi materialni roziligisiz chop etish (162.1-modda), haqorat qilish (173-modda), qotillik (222-modda), badanga shikast yetkazish (244-modda), odam o'g'irlash, garovga olish (279-modda) kabi xatti-harakatlar jinoyat sifatida tasniflanadi va ko'rsatilgan tartibda jazoga tortiladi.

Kanadada zo'ravonlik holati sodir etilganda, quyidagi jazo turlaridan biri belgilanishi mumkin:

- shartli ozod qilish;
- shartli jazo – sinov muddati belgilanadi, jinoiy javobgarlikka tortiladi;
- jarimaga tortish;
- shartli hukm qilish (uy qamog'i);
- qamoqqa olish – 3 yilgacha;
- vaqtinchalik hukm – qamoq jazosining bir turi bo'lib, 90 kungacha bo'lgan qamoq jazosini dam olish kunlarida o'taydi;
- maksimal jazo – Jinoyat kodeksiga ko'ra, 5 yilgacha qamoq jazosi. Yengillashtiruvchi holatlarda 6 oylik qamoq yoki 5000 dollar jarima. Og'irlashtiruvchi holatlarda 14 yilgacha qamoq.

Xabaringiz bor, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 7-martdagi "Oila va xotin-qizlarni tizimli qo'llab-quvvatlashga doir ishlarni yanada jadallashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi hamda "Oila va xotin-qizlarni qo'llab-quvvatlashga doir ishlarni yanada jadallashtirish chora-tadbirlari

to'g'risida"gi Farmonlari qabul qilindi. Unda mamlakatda xotin-qizlarning huquq va qonuniy manfaatlarini himoya qilish, ularning iqtisodiy, ijtimoiy va siyosiy faolligini oshirish, sog'lig'ini saqlash, kasbga o'qitish va bandligini ta'minlash, tadbirkorlikka keng jalb etish, ehtiyojmand xotin-qizlarni ijtimoiy qo'llab-quvvatlash, gender tenglikni ta'minlash borasida olib borilayotgan islohotlarni tizimli davom ettirish, shuningdek, Birlashgan Millatlar Tashkiloti Global kun tartibining Barqaror rivojlanish maqsadlarini izchil amalga oshirish asosiy maqsad etib belgilangan. "Oila va xotin-qizlar" ilmiy-tadqiqot institutida 2022-yilning dekabr va 2023-yil yanvar oylarida Qoraqalpog'iston Respublikasi, Buxoro, Andijon, Navoiy, Samarqand, Toshkent hamda Farg'ona viloyatlarida tazyiq va zo'ravonlikka duch kelgan 183 nafar ayol o'rtasida tadqiqot o'tkazilgan. Unga ko'ra, 53% respondent hasad qilish, shaxsiy hayotga aralashish, rashkni tazyiq va zo'ravonlik deb baholashgan, 26,2% respondent qaynonasi tomonidan zo'ravonlikka uchraganini ta'kidlagan. Respondentlarning aksariyati (42,5%) tazyiq va zo'ravonlik bo'yicha tegishli joyga murojaat qilingandan so'ng turmush o'rtog'ining munosabati ijobiy tomonga o'zgarganini ma'lum qilishgan. 42,5% respondentning javobiga tayansak, huquq-tartibot idoralari oilaviy zo'ravonliklarning oldini olishdagi aralashuvi muvaffaqiyatli natija bergan, desak bo'ladi. Yuqorida o'tkazilgan tadqiqotdan ko'rishimiz mumkinki, bizning jamiyatimizda hali-hamon oilaviy tazyiq va zo'ravonlik asosiy sotsial muammolardan biri bo'lib turibdi.

Xulosa. Oiladagi tazyiq va zo'ravonlikni o'rganish va unga yechim ishlab chiqishning dolzarbligi quyidagilar bilan izohlanadi:

– oilaviy zo'ravonlikni hech qanday sharoitda oqlab bo'lmaydi, chunki u insonning asosiy huquqlari – hayoti, sog'lig'i, sha'ni, qadr-qimmati, erkiga daxl qiladi;

– zo'ravonlik nafaqat jismoniy kuch ishlatish bilan, balki ruhiy, axloqiy, iqtisodiy va maishiy bosim ko'rinishlarida namoyon bo'lishi va oilaning har qanday a'zosiga nisbatan qo'llanilishi bilan izohlanadi. Bu holatlar oila mustahkamligining darz ketishiga olib keladi;

– jamiyatning negizi oila ekan, oiladagi mavjud muammolar – tazyiqlarga befarq bo'lgan jamiyat o'z o'rnida sotsial muammolarga to'la bo'ladi.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, oiladagi tazyiq, jinsiy, psixologik hamda moliyaviy zo'ravonlik bugungi kunda har bir davlat va jamiyatning muammolaridan biridir. Bunga sabab oiladagi tazyiq va zo'ravonlikka vaqtliroq e'tibor qilinmagani, qonunlar ijrosining to'liq nazoratga olinmaganligida bo'lishi mumkin. Har qanday jamiyat oilalardan tashkil topadi, oila esa ayol va erkakdan. Oilada ayol ham, erkak ham teng huquqlidir, agar bu teng huquqlilik erkak tomonidan buziladigan bo'lsa, uni, albatta, belgilab qo'yilgan qonunlarga asosan

javobgarlikka tortish lozim, negaki hozirgi kunda oiladagi tazyiq va zo'ravonliklar ortidan juda ko'p ayollarning hayoti barbod bo'lib, o'z jonlariga qasd qilmoqda, qanchadan-qancha bolalar yetim bo'lib qolmoqda. Bu holat o'z o'rnida jamiyatdagi boshqa sotsial muammolarni keltirib chiqarmoqda. Xorij tajribasidan ham kuzatishimiz mumkinki, oildagi zo'ravonlikning oldini olish, muammoli sotsial vaziyatlarni kamaytirishning birinchi asosi – qonuniy jihatdan oiladagi zo'ravonlikning har qanday turiga jazoning qati'y etib belgilanishidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 7-mart 2022-yildagi "Oila va xotin-qizlarni tizimli qo'llab-quvvatlashga doir ishlarni yanada jadallashtirish chora-tadbirlari to'g'risida" PF-87-son Farmoni.
2. Collected articles "Domestic Violence. A Global View", 2002. Edited by Summers R. W., and Hoffman A. M.
3. Алексеева, Л.С. Психологическая помощь пострадавшим от семейного насилия: Научно-методическое пособие. – Москва: Гос. НИИ Семьи и воспитания, 2000.
4. Фалин А.П. Насилие в семье и его криминальные последствия. –Москва: «МАКС» Пресс, 2001.
5. Сошникова Ирина Владимировна. Насилие в семье в современной России: социологический анализ: дис. ...канд. социол. наук: 22.00.04 / Сошникова Ирина Владимировна; [Место защиты: Ур. гос. ун-т им. А.М.Горького]. – Екатеринбург, 2011. – 169 с.: ил. РГБ ОД, 61 11-22/169.
6. Мэкс Алена Максимовна. Социальные условия насилия в семейном поведении (Анализ насилия в американской семье): дис. ... канд. социол. наук: 22.00.06: – Москва, 2003. – 186 с. РГБ ОД, 61:04-22/64-X.
7. Heidinger L. 2021. "Intimate partner violence: Experiences of First Nations, Métis and Inuit women in Canada, 2018." Juristat. Statistics Canada Catalogue no. 85-002-X 8. <https://www150.statcan.gc.ca/n1/pub/85-002-x/2022001/article/00014/tbl/tbl09-eng.htm>
8. <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/C-46/index.html>
9. <https://surreycriminallawyer.com/first-time-domestic-assault-charge-canada/>
10. Statistics Canada, Canadian Centre for Justice and Community Safety Statistics, Survey of Residential Facilities for Victims of Abuse. <https://www150.statcan.gc.ca/n1/pub/85-002-x/2022001/article/00014/tbl/tbl01-eng.htm>